

הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל
יום פטירתו ז' בכסלו

הרב יעקב משה חרל"פ נולד בירושלים, לאביו הרב זבולון שהיה חבר בבית דינו של המהרי"ל דיסקין זצ"ל ולאמו מרת מרים, בשבת קודש כ"ט בשבט תרמ"ב. התחנך בתלמוד תורה וישיבת "עץ חיים". היה תלמיד מובהק לרבי שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים. בשנת תרנ"ו כשהיה בן ארבע עשרה, החל ללמוד מפי אביו הרב זבולון ומפי רבו המובהק - הרב יהושע צבי מיכל שפירא, שאף סמכו לרבנות. החל משנת תרס"ד, כאשר עלה מרן הרב קוק לארץ, דבקה נפשו של הרב חרל"פ בנפשו של מרן הרב ולא זזה ידו מתוך ידו. יחד עם מרן הרב קוק זצ"ל, החל הרב חרל"פ בבירור הלכות הקשורות לישיבת ארץ ישראל ולעיבוד אדמתה. באותה תקופה, הוקם בירושלים "בית נעדר לחכמים" שעסק בבירור הלכות, הלכה למעשה, ובתשובות לשאלות שהופנו אליו על ידי גדולי הדור בעת ההיא בארץ ישראל. הרוח החיה במפעל זה, היה הגרי"מ חרל"פ.

בימים ההם, עלה ארצה הגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל. הגרי"מ חרל"פ דבק בו ויחד קבעו חברותא ללימוד ולהוצאת כתבי אביו זצ"ל. בשנת תרע"א, התמנה לרב השכונה החדשה "שערי חסד" וביתו הפך להיות "בית נעדר לחכמים" ולומדי תורה. בשנת תרע"ד, השתתף יחד עם רבו וחברו - מרן הרב קוק זצ"ל והרב זוננפלד זצ"ל - ב"מסע התעוררות", בו ביקרו הרבנים בישובים החדשים - גם אלה שלא קמו בדרך התורה והמסורה, במגמה להביא את דבר התורה גם לבנים אובדים. בשנת תרפ"ד, יסד מרן הרב קוק זצ"ל, את "הישיבה המרכזית העולמית" (מרכז הרב) והגרי"מ חרל"פ התמנה לר"מ בישיבה. כאשר נפטר מרן הרב זצ"ל, בשנת תרצ"ג, התמנה הגרי"מ חרל"פ לראש הישיבה.

את גדולתו בתורה, מייחס הגרי"מ חרל"פ לאביו וכך הוא מספר עליו: "אדוני מורי ורבי מוהר"ר זבולון חרל"פ זצוק"ל, אשר למרות יסורי ארץ ישראל שסבל מאז בואו לשערי עיר קדשנו, כשהיה ילד כבן תשע וחצי חיי דוחק ועוני נורא, לא מש מאהלה של תורה... והתדבק ברבו הקדוש (ר' נחום משאדיק) נילך בעקבותיו ניט שקמו לסבול. נישקוד על התורה יומם וליילה, בקדושה ובטהרה, נזיר עצמו מכל חמודות תבל. מעולם לא פשט מלבושיו ולא עלה על מיטה לישון, ניהי ניעור רוב הלילות ולמד מתוך הדחק, ובכל זאת צהלתו בפניו... ומסר נפשו ללמד את אחיי הגדולים ז"ל וגם אותי הצעיר אבדל לחיים, ופתח לפנינו שערי אורה וילמדנו ארחות יושר - לישא וליתן בהלכה על פי יסודות נאמנים מדברי רבותינו הראשונים ז"ל, וגם הדריכנו ביראת ה' - ללכת בדרכי ישרים, לעבוד את ה' באהבה וביראה ובייחוד במידת הענוה הגדולה מכולן. וחפץ ה' בידו הצליח, שכל אחיי היו תלמידי חכמים וצדיקים, אלא שלדאבון לב לא האריכו ימים ועל הטוב נזכר שמים".

על היווצרות הקשר בינו ובין מרן הרב קוק, מספר הגרי"מ חרל"פ: "לפני חג השבועות תרס"ד, ירדתי ליפו במצוות הרופאים עלי, כדי לטבול בים. בשבועות, שחל ביום ששי, התפללתי בבית הכנסת 'שערי תורה', בן כ"א הייתי אז. והנה שמעתי, כיצד הרב אומר 'אקדמותי לפני הקהל ברטט ובבכיה, נזדעזעתי עד יסוד נפשי. מאותה שעה נאילך, דבקתי בהרב באהבה עזה והייתי לתלמידו וחסידו לעולם, אך לא העזתי לגשת לרב ולבוא עמו בדברים... אחר התפילה, ניגש אלי הרב צבי פסח פראנק וקירבני להרב, כדי להציגני לפניו. הרב אמר לי לסור לביתו אחה"צ, נרגש הייתי מן ההזמנה. כשנכנסתי אליו, שוחח אתי שעה ארוכה בענייני הלכה ואגדה, פלפול ודרשנות. הרב היה אז בן ל"ט שנה. עם ששקע הרב קוק בשיחה של תורה, לא הסיח את דעתו ממחלתי ושאילתי לפרטי פרטיה".

לקוראינו: מאמרים המופיעים ללא ציון שם הכותב, נכתבו על ידי חברי המערכת

חברי המערכת: הרב אברהם פוס, משה רוט, נפתלי יערי, יהודה מליק
העריכה בסיוע אברכי כולל "יד ברודמן" ללימודי הוראה ודיינות, בית שפירא, רחובות
טלפון: 08-9412048
אתרנו באינטרנט: www.pirsuma.com/siach
הדפסה: דפוס ש.ה.ר. רחובות 70. 08-9475106

בסיוע כולל "יד ברודמן" רחובות

שיחה

יציאת שבת
5:23

כניסת שבת
4:23

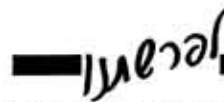
מיכאל יצחק מליק ואברהם פלדמן הי"ד

יוצא לאור לעילוי נשמת הקדושים

פרשת ויצא, כסלו תשע"ד שנה שלוש וחמש, גיליון מס' 7

גליון זה יוצא לאור בחסות עיריית רחובות, האגף למוסדות העירייה, המחלקה לתרבות תורנית

בקשות גדולות/בקשות קטנות

בפרשתנו, חולם יעקב חלום על הסולם, שראשו בשמים ורגליו מוצבות ארצה. הקב"ה מבטיח לו הבטחות גדולות מאד: "והיה זרעך כצמר הארץ ופריצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה, ונגבכו בך כל משפחת האדמה וזרעך... ושמרתיו בל אשר תלך והשבתיך אל האדמה... כי לא אעזבך" (כח, יד-טו).

לאחר מכן, מבקש יעקב אבינו מספר בקשות, מהן עולה שאלה גדולה, שאותה מעלה הרב אביגדור נבנצל שליט"א: מצד אחד, יעקב מבקש בקשות צנועות: "אם יהיה אלקים עמדי, ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, ונתן לי לחם ללכלל ובגד ללבוש" (שם, פסוק כ). לחם ובגד! אלו בקשותיו הפשוטות של יעקב. ממש סמל של צניעות-חיים והסתפקות במועט. מצד שני, בהמשך, בקשותיו של יעקב אבינו נראות מנוגדות לצניעות שאפיינה אותו קודם. הוא אינו מסתפק בהבטחה שה' ישמור עליו בכל אשר ילך- בארם נהריים, אלא אף מבקש לשוב לארץ ישראל. סוף הפסוק, הוא שיאו של הניגוד: יעקב, שמסתפק בלחם ומים, מבקש מה': "... והיה ה' לי לאלקים" (שם, פסוק כא).

מסביר "אור החיים" הקדוש במקום, שביקש יעקב שבכל הדורות לא יאמרו רק "אלקי אברהם נאלקי יצחק", אלא גם "נאלקי יעקב". יעקב מעוניין, שה' יתן את שמו עליו כפי שעשה לאבותיו. כיצד מתיישב הדבר עם הענוה הגדולה שלו? כיצד הוא משווה את עצמו לאבותיו הקדושים?!

מסביר הרב נבנצל בספרו "שיחות לספר בראשית" (שיחה כא) את הדברים בצורה נפלאה: הגמרא במסכת ברכות (נ, א) מדריכה את האדם לבקש מה' בקשות צנועות. דוד אומר לקב"ה: "...ומבךתך בך בית עבדך לעולם" (שמואל ב-ז, ט). רש"י מסביר במקום, שדוד מבקש רק ממקצת הברכה בלבד, כמו עני בפתח שמבקש מעט. שואלת הגמרא במקום: הרי דוד עצמו אומר במקום אחר, בספר תהלים, שצריך לבקש מה' בצורה רחבה, לבקש מה' את המירב: "...הקרב פיך ואמלאהו" (תהלים פא, יא)!! ועונה הגמרא: "ההוא בדברי תורה קתיב". כלומר, במה שנוגע לצד הגשמי של המלכות, מבקש דוד את ההכרחי בצמצום. אבל ברוחניות, אסור לבקש בצמצום! ברוחניות צריך לבקש מלוא הפה! ומי שאכן מבקש כך, מכל הלב, ייענה על ידי ה' ברחבות. כך נהג גם יעקב אבינו. בכל הנוגע לגשמיות, הוא מסתפק בכסות ומאכל הכרחיים. אבל לגבי רוחניות, הוא מבקש את המירב האפשרי! זאת, מאחר וברוחניות - אי אפשר להסתפק במועט. כל מה שנוסף ובקש מה' ברוחניות, הוא בשבילנו הכרחי וחיוני לחיים, בדיוק כמו בגד ולחם.

מכאן מובן גם, שכשיעקב מבקש ששם ה' יקרא עליו, אין זה אומר שהוא ביקש ברוחניות יותר מאשר בגשמיות, אלא כוונתו הייתה לבקש, שבכל תחומי החיים יהיו לו את הדברים ההכרחיים ביותר לחיות! הרמב"ם אומר: "... כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו... ודבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה" (הלכות תשובה ה, ב-ג). כלומר, על פי הרמב"ם, לא כל אחד יוכל להיות נביא כמשה רבינו, אבל צדיק וירא שמיים כמשה רבינו - יכול כל אדם מישראל להיות!

מוטי וייס

גיליון זה מוקדש ע"י משפחות וייס וגרוס שיחי לע"נ מרת שיינדל ע"ה בת ר' יהונתן בנימין גרוס ז"ל, במלאת שנה לפטירתה, נלב"ע ח' בכסלו תשע"ג

לגיליון זה נתקבלה תרומה מאת גב' שולמית חודייד טוב תחי לע"נ בעלה, ר' שם-טוב ב"ר רפאל צמח ז"ל, נלב"ע י' בכסלו תשנ"ג ולע"נ אמה, מרת חנה בורוכוב ע"ה בת ר' יצחק מולקנדוב ז"ל, נלב"ע י"ז בכסלו תשל"ה

כמו כן, נתקבלה תרומה מאת ר' יוסף י' בודנר נ"י לע"נ הדוד, ר' יעקב מאיר ב"ר צבי ז"ל, נלב"ע י"ב בכסלו תרצ"ד תנצב"ה

הדודאים שהביא ראובן

"דודא" – צמח הקרוי בימינו "דודא רפואי", בעל שורש עבה, ארוך ומפותל, ולעתים הפיתולים מזכירים צורת אדם. אולי מכאן החלו לצמוח אמונות עממיות על סגולותיו של הצמח, בעיקר בתחום הפוריות. מחקרים הראו, שהצמח אכן מכיל הורמונים שיש גם באדם. בימי קציר-חייטים, נהנים מהפרי פלאחים ורוועים ערביים, המכירים את הצמח. ניתן להשתמש בו גם כצמח רפואי, היעיל בהקלה על כאבים כתוצאה מעקיצות, כן יועיל לפצעים מדממים. צבע הפרי הוא כתום עז, ויש לו ריח נעים, חזק ומשכר. לכן, נזכר גם ב"שיר השירים": **"הדודאים נתנו ריח..."** (ז, יד). אבל העלים רעילים, למרות שהם מתוקים, וכן הפרי ראוי לאכילה רק בשלותו, ויש אומרים שטעמו מזכיר אננס. אבל גם החרצנים מסוכנים לאדם.

בספרות היוונית והרומית מוזכר הצמח פעמים רבות. השתמשו בו, בנוסף לטיפול בפריזון, גם כשיקוי אהבה, קסם הרדמה, ואף לגירוש שדים. מעניין לגלות, שהרבה ממידע זה לא הגיע לידיעת ערביי הארץ, וכאן "חשיבותו" פחותה. יש עדות שהוא היה מוכר גם במצרים הקדומה, וגם בחז"ל יש דיון בזיהויו.

והנה בפרשתנו, "מככב" צמח זה במערכת היחסים בין רחל לבין לאה. ראובן הביא מפירות הדודא לאמו, כי אולי ידע את מה שנאמר קודם: **"ותקא לאה, כי עמדה מלדת..."** (ל, ט), וגם הוא שמע על האמונה בסגולות הפרי. או אולי הביא סתם, כי זהו פרי טעים, אך רחל חצפה בהם בגלל האמונה בסגולתו (פרשני המקרא העלו סברות אלו, עיינו שם). ואכן, אחרי סיפור זה גם לאה חוזרת ללדת וגם רחל

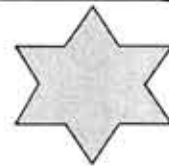

העקרה זוכה לפרי בטן. האם בזכות הצמח? יכול להיות, כי גם חז"ל מדברים על סגולותיו "לפתוח" רחם עקרות. אבל יש לשים לב לכתוב: "וישמע אלקים אל לאה, ונתהר ונתלד" (שם, פסוק יז). ובהמשך: "ויזכר אלקים את רחל, וישמע אליה אלקים ויפתח את חקמה" (שם, פסוק כב). בסופו של דבר, התפילה הועילה וה' נתן להן הריון, ולא הפרי. הלך לנו הוא, כדברי הגר"א: "כי גם אם אנו אוכלים דברים בריאים ומזינים, הם לבדם לא גורמים לנו להיות בריאים, אלא מכוח אחד המאמרות שבהם נברא העולם" – ה' ברא את הצומח והוא טמן בהם את הסגולות, ואף לנו לשכוח זאת יום יום (פירושו לפסוק בספר דברים ח, ג: "כי לא על הלחם לבדו..."). לכן, גם כשלוקחים תוספי תזונה למיניהם, צריך גם להתפלל, שהם יבראו ויחזקו אותנו.

נסיים בדברי פרופ' יהודה פליקס ז"ל: "לא הדודאים ושאר סגולות – יש בהם כדי לסייע להתעברות, ולא המקלות המפוצלים – יש בהם כדי להועיל בקביעת תכונות הוולד. ההריון, הלידה והתורשה, הם בידי שמים, וחוקיהם הם בחינת "סוד ה' ליראיו" (תהלים כה, יד). ראה בספרו "טבע וארץ בתנ"ך, עמוד 39).

מנחם אדלשטיין

"מתורתם"

על מטרה ודרך

הסופר מאיר שָׁלוֹ, אמנם אינו חובש כיפה לראשו, אך ידיעת ואהבת התנ"ך שלו מעוררת השראה. בעיניו, בפרשה שלנו נמצא הפסוק היפה והמושלם ביותר בתנ"ך כולו, הוא הפסוק: **"ויהיו בעיניו קְּנָמִים אחדים, באהבתו אֵתָה"** (כט, כ).

אמנם, הפסוק הזה אומר "דרשני". איך יכול להיות, שאותן שבע שנים שהיה צריך יעקב לעבוד ולחכות לרחל, נראו בעיניו "קְּנָמִים אחדים"? הלא מכירים אנו את עצמנו, כמה קשה להמתין לרגע שאנו חפצים שיבוא, וכמה נראה לנו הזמן כנצח ולא "קְּנָמִים אחדים"!

המדרש מתייחס לנקודה הזאת, ואומר: **"ויהי ימים הרבים ההם וַיָּמַת מֶלֶךְ מְצִירִים"** (שמות ב, כג), בזמן שהם עוברים באנחה - נקראים "רבים", אבל בזמן שהם עוברים בשמחה נקראים "אחדים", שנאמר "ויהיו בעיניו קְּנָמִים אחדים, באהבתו אותה" (מדרש לקח טוב, שם).

לדברי המדרש, אותן שבע שנים נראו בעיני יעקב "קְּנָמִים אחדים", משום שהן עברו בשמחה. ולשמחה מה זו עושה? מה משמח בלחכות זמן כה רב, לאשה שאתה אוהב? כדי להבין, ננסה לנתח לרגע את הקושי שקיים

בהמתנה לקראת משהו: כאשר ישנו רגע נכסף שצריך לחכות לו, אנו נוטים לתפוס את זמן ההמתנה כמחסום חסר-משמעות. כל רצוננו הוא, שיעבור כבר הזמן, המחסום יסור ונגיע לרגע המיוחל. מובן מאליו, שלפי התפיסה הזאת, הדרך מנותקת מהמטרה – המטרה היא הדבר החשוב והמעניין, והדרך היא רק מחסום.

ההזדמנות היחידה לשנות את התפיסה הזאת, היא לראות את הדרך והמטרה באותו מבט. כלומר, לראות גם בדרך – מטרה.

יעקב אבינו הבין, שאותן שבע שנים שבהן הוא עובד ברחל, בונות קומה חשובה בקשר ביניהם. השנים הללו, הן לא שנים של עבודה סתמית, הן שנים של **עבודה ברחל**. מבחינת יעקב, גם לדרך הייתה מטרה. הוא טָעַם את טָעַם הפרי גם בעץ, כי ראה את השייכות בין העץ והפרי. את רחל הוא אהב ולכן כל דבר שהיה קשור למערכת היחסים ביניהם - שימח אותו, **בין כשהיה זה בניית יסודות הבית, ובין כשגר איתה יחד בבית הזה**.

הרבה אנחנו יכולים לאמלל את עצמנו, אם נתק את המטרה מהדרך. אם נתפוס את הדרך כמחסום, כאילוץ, ונחשוב שחשובה המטרה בלבד. יש הרבה מודעות לצורך בסימון מטרות, ומעט – לצורך בסימון הדרך. אך אם הדרך היא רק אמצעי למטרה, ומצד עצמה אין בה הנאה או תועלת, כדאי כנראה לבדוק שוב - איזה ערך יש במטרה.

איתי וייס

פינת ההלכה

האם יש לברך "שהחינו" על לידת הבת?

בגמרא ובפוסקים לא הוזכר שיש לברך "שהחינו" על לידת בת.

"משנה ברורה" (סימן רכג, סק"ב) חידש, שיש לברך "שהחינו", וכך כתב: "ומכל מקום, נראה לי פשוט, דבפעם ראשון כשרואה אותה - מברך ברכת שהחינו, דמי גרע ממי שרואה את חברו לאחר שלשים יום ושמח בראיתו דמברך שהחינו".

גם הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב ("מרומי שדה" - ברכות נד, א) כתב, שיש לברך "שהחינו", אך מסיבה אחרת. במשנה (שם) כתוב, שהקונה כלים חדשים - יברך "שהחינו", ומכאן יש ללמוד, שמי שנולדה לו בת - מברך "שהחינו", שהרי מעשה ידי הבת לאביה, ולא גרע מהקונה עבד או שפחה לשְׁמֵשׂוּ שִׁמְבֵּר "שהחינו".

ה"ציץ אליעזר" (חיי"ג, סימן כ) כתב, שיש השלכה מעשית בין שני הטעמים: לפי טעמו של ה"משנה ברורה" - אפשר שגם האם יכולה לברך "שהחינו".

אך לפי טעמו של הנצי"ב, רק האב יכול לברך ולא האם, שהרי מעשה ידיה של הבת לאב ולא לאם.

אף שבתשובה זו משמע, שלמעשה ה"ציץ אליעזר" סובר שאין על האשה לברך וכך גם משמע קצת ב"משנה ברורה" עצמו. מכל מקום, בתשובה אחרת (חיי"ד, סימן כב) הוא כותב, שגם היא יכולה לברך אם היא שמחה.

וכן נקט הרב שלמה זלמן אויערבך ("הליכות שלמה" - פכ"ג, הערה יד), שלפי ה"משנה ברורה" - גם האם יכולה לברך.

הרב חיים קנייבסקי ("לפאר ולברך", עמ' קכו), הרב שמואל וואזנר ("שבט הלוי" - ח"ח, תשובה לה) והרב משה פיינשטיין (אורי"ת, סימן מג, אות ה) קיבלו את פסק ה"משנה ברורה", שיש על האב לברך על לידת בת. והוסיף הרב משה פיינשטיין, שמה שלא הוזכר דין זה בדברי הפוסקים עד ה"משנה ברורה", אין זה משום שהם חולקים עליו, אלא שמרוב הפשיטות לא כתבו זאת.

מאידך, ה"ערוך השולחן" (סימן רכג, ס"א) חולק על ה"משנה ברורה" וסובר, שאין לברך שהחינו, וכך גם נוקט הרב שלמה זלמן אויערבך ("הליכות שלמה" - שם, סעיף י) וכך גם נוהגים בני ספרד.

הרב אריה ויזל

"חנוך לנער"

על ראשון - ראשון, ועל אחרון - אחרון

על הפסוק (לא, לא): **"וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן: כִּי יִרְאֵתִי, כִּי אֶמְרָתִי פֶן תִּגְזַל אֶת בְּנוֹתַי מֵעַמִּי"**, מפרש רש"י: "השיבו על ראשון - ראשון, שאמר לו יִתְנַהֵג את בְּנוֹתַי וגו' (שם, פסוק כו)". כאשר אנו בודקים את דברי לבן ליעקב, אנו מוצאים שש שאלות וטרוניות, שמעלה לבן בפני יעקב:

- א. **"מה עשית ותגנב את לבבי"** (שם, פסוק כו).
- ב. **"ותנהג את בנותי כשביות חרב"** (שם).
- ג. **"למה נתפאת לברתי"** (שם, פסוק כז).
- ד. **"ותגנב אתי"** (שם).
- ה. **"ולא נטשתני לנשק לבני ולבנותי"** (שם, פסוק כח).
- ו. **"ועתה הלך הלכת, כי נכסף נכספתה לבית אביך, למה גנבת את אלי"** (שם, פסוק ל).

בדברי רש"י דלעיל, בצד השבח ליעקב המשיב על ראשון - ראשון, ועל אחרון - אחרון, אנו מוצאים מעין טרונות על לבן המכביר שאלות וטרונות כה רבות, שנשמיה אחת. למען האמת, דרכו של אדם כעוס, לטטוח את טענותיו בהעלם אחד, כאומר: "עשית זאת ואף זאת ולא עוד אלא שהוספת וכד'".

בדרך כלל, יתקשה המשיב להשיב על מבוול כזה של שאלות, שברוב המקרים יהיה ערוך ללא סדר וללא רצף הגיוני. אם כן, בדברי רש"י יש משום שבח ליעקב, שעל אף סערת הרגשות - מקפיד לענות לפי סדר השאלות. חז"ל, במסכת אבות, משבחים את המקפיד על סדר בדברים, באמרו (אבות ה, ז): "שבעה דברים בגולם ושבועה בַּחֲכָם.... ואומר על ראשון - ראשון, ועל אחרון - אחרון".

העובדה שהמשיב על ראשון - ראשון, ועל אחרון

אחרון, מהווה שבח לחכם, מצביעה על כך שכדי לשמור על רצף, הכרחי שיהיו ישוב דעת, יכולת חשיבה מפותחת, זכרון ובעיקר יכולת למיין עובדות ולסדרם בסדר התואם את סדר השאלות שנשאלו. שלמה המלך, לימדנו במשלי (כב, ו): **"חֲנֹךְ לְנֶעֱר עַל פִּי דַרְכּוֹ"**. המפרשים מסבירים, שיש לחנך את הנער במצוות, מעט מעט, ואז כנאמר בהמשך הפסוק: **"גם כי יִזְקִין, לא יסור ממנה"**. בדורות האחרונים, אמצו חכמי החינוך פסוק זה כמוטו האומר "חנך את הילד כפי התפתחותו". אנו יודעים כמובן, שעל הילד לעבור תהליך של בשילה, על מנת שיוכל לקלוט דברים חדשים. אין טעם ללמד ילד לכתוב, כאשר שרירי היד אינם מסוגלים לאחוז בעפרון וכיו"ב. גם לגבי שאלות שאלות, יש לשים לב לכך, שלילדים - בעיקר הרכים שבהם - קשה לשמור על רצף. גם לילדים בעלי לקות למידה, קשה לענות על שאלות מורכבות. לכן, אין טעם להציג להם שאלות מורכבות, או רצף של שאלות. ברוב המקרים, הילד יתבלבל, לא יוכל לענות על השאלה כולה או על כל השאלות שהוצגו לו וסופו נכנס לתסכול. בעתיד, יהסס לפני שיצביע על מנת לענות, גם אם הוא בטוח שהוא יודע את התשובה. הבה נלך בדרך חכמים ולא בדרכו של לבן.

נפתלי יערי